

ברכות מג

משה שווערד

1. תוספות ברכות דף מב/א

הסבו אחד מברך לכלן - ואנו אין לנו הסבה אלא בפת בלבד ופת מהני אפילו בלא הסבה דדוקא לדידהו שהיו אוכלים בהסבה היו צריכים הסבה אלא ישיבה שלנו הוי קביעות לנו כהסבה דידהו שהם היו רגילים כל אחד להסב על מטתו ועל שלחנו אבל עכשיו כולנו אוכלים על שלחן אחד וכשאנו אוכלין יחד היינו קביעותינו ...

2. שיטה מקובצת מסכת כתובות דף פא/א

והתניא ר' אבא אומר שאלתי את סומכוס כו' בערוך אמרינן דגרסינן רב אבא עיין בערך אביי ואפשר דהיינו רב בר פלוגתיה דשמואל ולא אמרינן על שום אמורא תנא הוא ופליג אלא על רב ומצאתי בסדר עולם להרמב"ם שרב חיה שלש מאות שנה ורב נפטר קודם רבי יוחנן ושמואל נמצא שהיה רב בזמן התנאים ובפרק הגזול קמא מקשינן ורב היכי שביק רבנן ועביד כר"מ וכתב הרשב"א ז"ל אע"ג דהאמוראים יכולים לפסוק הלכה כיחיד מ"מ פריך תלמודא הכין משום דרב הוה תלמיד דרבי דסדר המשניות וסתמן והוא היה במניניה כד סתם לה למתני' להכי פריך כן:

3. תוספות ברכות דף מב/ב

עשרה בני אדם שהיו מהלכין כו' ניזיל וניכול לחמא כו' כישבו והסבו דמיא - והשתא ניחא הא דפריש במתניתין דמירי בין בברכת המוציא בין בברכת המזון כדמשמע הכא מתוך הברייתא דעשרה בני אדם וכו' וא"ת אמאי המתינו למיבעי עד ברכת המזון והיאך ברכו על הפת מתחלה וי"ל שמא מיירי דישבו לאכול זה אחר זה וברך כל אחד לעצמו המוציא:

4. ספר בניהו בן יהודע על ברכות דף מג/א

אהדר קרעיה לאחוריה. יש להקשות למה עשה כן, והלא הדין בש"ע סי' ש"מ דאם קרע על מת אחד ומת לו מת אחד תוך שבעה מוסיף על אותו קרע טפה עיין שם, וכן הוא היה לו להוסיף על אותו קרע עצמו, ונראה לי בס"ד הא שהחזיר קרע הראשון לאחריו וקרע אחר לפניו, להורות על שני חסרונות שחסרו מן רב, הא' מימים שעברו שלא שמשו אותו כראוי, דהראיה דין ברכת המזון לא גמרו עדיין, והב' מימים הבאים שנעדר מהם לגמרי, ולכן עשה שיהיו הקרעים א' לפניו וא' לאחריו, ונראה דהוא סבא היה אליהו זכור לטוב, על פי הכלל הידוע בסתם שהוא סבא דאתמר בש"ס, ובא לכבודו של רב אשר נצטערו עתה על פטירתו צער מחדש:

5. פני יהושע על ברכות דף מג/א

יש לי ליישב על דרך שכתבתי לעיל דכל היכי דשייך הסבה ולא הסבו גלו אדעתייהו דלא ניחא להו להשתתף כאחד אלא להפרד איש מאחיו מש"ה אין אחד יוצא בברכת חברו, ולא דמי להא דקיי"ל בברכת הנהנין שאם לא יצא מוציא דהתם נמי טעמא דמלתא משום דכל ישראל עריבין זה בזה וכחבורה אחת דמי

6. רש"י ברכות דף מג/א

הואיל ואין בית הבליעה פנוי - [1] ואין לב המסובין אל המברך, אלא לבלוע:

7. רבינו יונה על הרי"ף ברכות דף ל/ב

בא להם יין בתוך המזון כאו"א מברך לעצמו אע"פ שאם הסבו אחד מברך המוציא וברכת המזון ופותר את האחרים אפ"ה אם הביאו להם יין בתוך הסעודה צריך כל אחד ואחד שיברך על היין לעצמו ומפרש בגמ' (דף מג.) טעמא מפני שאין בית הבליעה פנוי ופי' רש"י ז"ל שמתוך שאוכלין אינם משימין לבם לברכה שאומר לפיכך אינם יוצאין באותה ברכה וצריך כל אחד ואחד לברך ואין זה נראה שאע"פ שאוכלין יכולין לשמוע הברכה. [2] ויש מפרשים שמתוך שאין בית הבליעה פנוי אין יכולין לצאת בעניית אמן משום (ברכות דף נא.)

שנא' ימלא פי תהלתך ואם אומר אותו בעוד שאוכל נמצא (ב) שאין אומר אותו כראוי וזה הפירוש הוא נכון אבל לא מהטעם שלהם שמלה אחת יכול לאומרה כראוי אם ירצה ואע"פ שהמאכל בפיו [3] אלא ודאי הנכון הוא מפני שאינם יכולים לענות אמן מפני הסכנה וכן נראה בירושלמי (הל"ו) בפירוש דגרסי' התם כאו"א מברך לעצמו מפני שאין בית הבליעה פנוי אמר ר' מונא הדא אמרה הדין דעטיש בגו מיכלא אסור מימר ליה אסותא בגין סכנתא הנה נראה בפירוש דמשום סכנתא נגעו בה. מפי מורי הרב נר"ו:

8. תוספות ברכות דף מג/א

הואיל ואין בית הבליעה פנוי - ויש מפרשים כשאומר סברי מורי והם מניחין לאכול כדי לשמוע הברכה ולענות אמן שיהיו פטורים ... אבל צריך עיון קצת מהבדלה שאנו מבדילין ועומדים היאך אנו פוטרין זה את זה מיין ומהבדלה אחרי שאין אנו לא יושבים ולא מסובין ושמא י"ל מתוך שקובעין עצמן כדי לצאת ידי הבדלה קבעי נמי אכולה מילתא ולכך נאה וטוב למבדיל וגם לשומעים שישבו בשעת הבדלה שאז יהיה נראה כקבע ופטר אותם:

9. שו"ע אורח חיים - סימן רצו

(1) אומר הבדלה מיושב: הגה - וי"א מעומד (אגודה וכל בו ואגור). וכן נוהגין במדינות אלו, ואוחז היין בימין וההדס בשמאל ומברך על היין, ושוב נוטל ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס, ומחזיר היין לימינו:

10. ספר בניהו בן יהודע על ברכות דף מג/א

אמר ליה ר' חייא בר פחתי. פירוש בן גדולים, כנזכר בגליון, ויש להקשות למה עתה קראו כן, ונראה לי בס"ד כי באמת תימה על רב איך לא הבין מדעתו שאמר לו כן בשביל להזמין לברכת המזון דהא ודאי דרכו של רבי היה בכך דכל אדם שמזמין לברכת המזון אומר לו כן, ובדאי רב היה בסעודתו של רבי כמה פעמים וראה סימן זה, ואמאי הוה מרתת, אך התירוץ לזה הוא פשוט, כי רב ראה דר' חייא גדול ממנו היה שם ולא הזמין, ואין דרך ארץ בברכת המזון להזמין הקטן בפני הגדול, ובפרט גבר כר' חייא שהיה מפורסם גדול והוא היה דודו של רב, לכך לא סלקא דעתו דרב שהיה מזמין לברכת המזון בדברים אלו ולזה הוה מרתת, ובא ר' חייא והגיד לו טעם ברמז, ואמר לו בר פחתי, פירוש בן גדולים, כלומר אף על פי שאני גדול ממך עם כל זה כיבדך בעבור כבוד אבותיך, ולעיל פרשנו טעם אחר על אשר כיבדו בפני ר' חייא, ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע:

11. ספר לקח טוב - כלל יא

אין לומר דברכת הריח גופי' לאו ברכת מתיר היא ואין הריח בעצמותו איסור אם לא בירך רק חיוב גרידא הוא לברך עליו והוי כשאר ברכת הודאה ושבח לא ברכת מתיר דכיון דאין ההנאה הנאת הגוף אינה צריכה למתיר דז"א דמבואר ברמב"ם פ"ט מה' ברכות ה"א וז"ל כשם שאסור לאדם ליהנות במאכל או במשקה קודם ברכה כך אסור לו ליהנות בריח טוב קודם ברכה עכ"ל הרי דהריח בעצמותו איסור הוא זולת הברכה:

12. רש"י ברכות דף מג/א

חוץ ממושק - מושג"א בלעז: שהוא מן חיה - מן הרעי של חיה:

13. רבינו יונה על הרי"ף ברכות דף לא/ב

חוץ ממושק"א שמין חיה הוא אינו מה שנקרא מור בתורה שאותו מעשבי בשמים הוא כמו שכתוב אריתי מורי עם בשמי אלא זה מין חיה הוא וי"א שהוא זיעת חיה והנכון יותר שחיה ידועה היא ויש לה חטוטרות בצואר ולשם מתקבצין בתחלה כעין דם ואח"כ חוזר ונעשה מוש"ק: ורבינו מאיר הלוי ז"ל היה אוסר אותו באכילה מפני חשש דם ואפשר לתת טעם בו להתיר ולומר דפרש בעלמא הוא ואע"פ שמתחלה הוא דם לא חיישינן להכי דבתר השתא אזלינן תדע שהרי הדבש אם נפל בו חתיכה של איסור אין הדבש אסור אע"פ שהאיסור נימוח בתוך הדבש כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר שנופל לתוכו דבש כמו דבש דיינינן ליה ומותר ה"נ אע"פ שמתחלה היה דם כיון שעכשיו יצא מתורת דם בתר השתא אזלינן ואע"פ שנותן בתבשיל טעם לשבח מותר:

14. משנה ברורה סימן רטז

(ז) כמו מוס"ק - ובלשון לעז פיז"ם ובשמים זה בא מן החיה לפיכך מברך עליה בורא מיני בשמים. ודע שמוס"ק זה יש אומרים שבא מזיעת חיה ויש אומרים שבא מדם של חיה אחת שמתקבץ בצוארה ואח"כ מתייבש ונעשה בושם ולפי סברא זו האחרונה יש שרצו לאסרו עכ"פ לתת בקדירה להטעים בריחו את התבשיל דדם אסור באכילה (ו) והרבה פוסקים מתירים אפילו לתת בקדירה דאזלינן בתר השתא והשתא לאו דם הוא אלא עפרא בעלמא שנותן ריח טוב ועיין בא"ר שמצדד להורות כדבריהם ובפמ"ג במשב"ז מצדד ג"כ דיש לסמוך על דבריהם להקל אף לכתחלה ביש ששים כנגדו בתבשיל:

15. רמב"ם הלכות כלי המקדש פרק א הלכה ג

המור הוא הדם הצרור בחיה שבהודו הידוע לכל שמתבשמים בה בני אדם בכ"מ, והקנמון הוא העץ שבא מאיי הודו ושריחו טוב ומתגמרים בו בני אדם, והקדה היא הקושט, וקנה בושם הם הקנים הדקים כתבן האדומים הבאים מאיי הודו וריחן טוב והם ממיני הבשמים שנותנין אותם הרופאים בצרי.
השגת הראב"ד: המור הוא הדם הצרור. **א"א אין דעתי מקבלת שיכנסו במעשה הקדש דם שום חיה בעולם כל שכן דם חיה טמאה** אבל המור הוא האמור בשיר השירים באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי והוא ממין עשב או ממין אילן וריחו נודף.

16. דף על הדף ברכות דף מג עמוד א

הרבנו סעדיה גאון מזכיר מפורשות את השם "מוס"ק". איל המושק נמנה על חיות טהורות. גם חכמי התלמוד ידעו על בושם זה ובשמו הנכון (ראה ברכות כאן): "כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים, חוץ ממושק, שמן חיה הוא, שמברכין עליו בורא מיני בשמים". **אין כל צורך להסביר את דברי הרמב"ם (כאמור, המקור הוא אצל רס"ג), כי הנוזל הזה "אין בו לא טומאה ולא מיאוס" וכו' עכ"ד.**

17. רמב"ן על שמות פרק ל פסוק כג

מר דרור חמש מאות הסכימו המפרשים והרב רבי משה (הרמב"ם בהל' כלי המקדש פ"א ה"ב) מכללם, **כי המור הוא הנקרא מוסק ור"א השיב כי איננו בשם אע"פ שריחו טוב** ואולי בעבור זה הפרידו הכתוב מן הבשמים ... **ואחרים (הראב"ד בהל' כלי המקדש פ"א ה"ג) אמרו איך יכנס בקטרת ובשמן הקדש דם חיה טמאה** - גם זו אינה קושיא, כי הלחות ההוא הנאסף בה מרוב הדם ויזוב ממנה בחייה אין בו לא טומאה ולא מאוס **ופירושו (הראב"ע בפירושו הקצר והרד"ק בספר השרשים ש' דרר) דרור מלשון וקראתם דרור** (ויקרא כה י), שיהיה חפשי מן הזיוף והתערובת ואולי נאמר שהצריך הכתוב להיותו חפשי, לומר שיוקח מן הצבני ההוא בהיותו חפשי מתהלך בין ערוגות הבשמים ומתענג כרצונו, כי כאשר ילכד ויעמוד ברשות אדם לא יעשה מור כי אם מעט ואיננו מבושם וזה דבר ברור:

18. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף י/ב

רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס תחת הנעצוץ תחת המן הרשע שעשה עצמו עבודה זרה דכתיב ובכל הנעצוצים ובכל הנהלולים יעלה ברוש **זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים שנאמר ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור ומתרגמינן מרי דכי**

19. דרשות חתם סופר, דרוש לח"ק ער"ח אדר, תק"ט לפ"ק

והכוונה בהחזרה למוטב הוא שקבלו תורה מרצון כידוע... והנה אחז"ל [שם י:]: כי שמו של מרדכי הוא ראש לכל הבשמים מר דרור מתרגמי' מרי דכיא, ומה ענין לזה. וי"ל דרמז לנו צורך הנס ותקפו כי כ' רמב"ן מר דרור היינו שילקטו המור מחיה שהי' דרור לנפשה ולא יצודו חיה וישימו בסד רגלה אעפ"י שאז יהי' המור יותר קל למצוא מ"מ אינו בטוב כ"כ אם אין החי' שלטה בנפשה כרצונה ע"ש [פי' כי תשא]. וזהו בעצמו רמז לקיום תורה ומצות של ישראל באונס היו מע"ט ההמה נחשבי' אצל הקב"ה כמור של חי' חבושה באסורים, **משא"כ מנס אחשורוש ואילך שעשו מרצונם הי' כמור דרור לכן נקרא מרדכי ע"ש עיקר הנס כי רצה הקב"ה בזה התכלית שתהי' התורה מקובלת ברצון נפשם בדלא אניס...**

20. תוספות ברכות דף מג/א

ועל ההדס שבכל מקום - בעל הלכות גדולות לא גריס תיובתא ומשני תנא הדס וכל דדמי ליה כלומר שעיקרו לריח לאפוקי תפוחים וחבושים שאין עיקרן לריח אלא לאכול ומי שהולך בבית שיש שם בשמים ויש שם מיני בשמים שמריח בהן ומספקא ליה אי ממין עץ אי ממין אדמה הוא יש מפרשים שמברך שהכל נהיה בדברו דעל כולן אם ברך שהכל יצא והרב רבינו משה מקוצי היה אומר שיברך בורא מיני בשמים:

21. משנה ברורה סימן רצז

(א) מברך על הבשמים - והברכה הוא (א) בורא מיני בשמים על איזה מין שהוא אף שבחול צריך לברך על כל מין כברכתו [דהיינו על עצי בשמים בורא עצי בשמים ועל עשבי בשמים בורא עשבי בשמים וכדלעיל בסימן רט"ז ועי"ש עוד כמה פרטים בזה מ"מ במו"ש מברכין על הכל בורא מיני בשמים כדי שלא יבוא לטעות ההמון עם שאין הכל בקיאיין בכל ברכה המיוחדת אבל בברכה זו יוצא על הכל וכמש"כ שם בס"א ומ"מ לכתחלה (ב) טוב יותר שיקח לבשמים דבר שברכתו בורא מיני בשמים כגון המוסק שקורין פיז"ם (ג) או נעגילע"ך שגם זה להרבה אחרונים ברכתו הוא בורא מיני בשמים (ד) מותר לברך במ"ב על פלפלין שקורין ענגילש"ע פעפע"ר שגם זה הוא בכלל בשמים אבל בסתם פלפלין יש דעות בין הפוסקים והוי ספק ברכה (ה) וכן זנגביל שקורין אינגבע"ר:

22. ספר שפתי חכמים

סמן ערצ. מפני סגדל צא"י, לכן קצטו לו זרכה צפני עלמי (תר"י): בר מיני דר' יהוד' דקצינ'. לי' א"י וכו'. ואע"ג דר' יהוד' הוה מעכז ואסר לי' לר"ז לעלות מצבל לאי (כדלעיל כ"ד ע"ג), מצבל שאני דיליף לי' מקרא, ועי' צפ"ח לעיל כ"ד ע"ג לגמר' ד"ה עוצה. וצ"כ מוגיד תעלוונה כחז, והא דר' יהוד' ס"ל אסור לעלות מצבל לא"י, הוא ג"כ מטום חציבותי, והטעם שלא ירא' ח"י צחורצנה, וכד מנוולח נפשה לגזי צצאי, אלא כראנה או חה כסיפקדנה הס"ת, ונראה אותה ככלה תעדה כלי', דהיינו צצצאי וצקיסו טי' עכ"ל. ויש לדקדק א"כ למה אסור לעלות דוק מצבל, ומסאר ארלות מותר, ולא עוד אלא שאלוה היא ודו"ק: משחא כציסא. ז"ל הס"ע רט"ז ס"ו, סמן צצצמו כמו

23. שו"ע אורח חיים - סימן רטז

(יד) המריח באתרוג של מצוה, מברך עליו: ויש אומרים שאינו מברך. לכך נכון שלא להריח בו: הגה - ו"א דהמריח בפת חם יש לו לברך שנתן ריח טוב בפת (אבודרהם וב"י סימן רצ"ו בשם א"ח). ו"א דאין לברך עליו (ב"י), לכך אין להריח בו:

24. משנה ברורה סימן רטז

(נא) המריח באתרוג וכו' - אין הכונה שנטלו בידו לצאת ואגב אורחיה העלה ריח דבוה לכו"ע אין לברך וכדלעיל בס"ב כיון דאין מתכוין להריח אלא איירי כגון שנטלו לצאת ולהריח דבכה"ג פסקינן לעיל דמברך על אכילה ועל הריח וסובר דעה ראשונה דה"ה בזה דמברך על נטילת האתרוג ועל הריח: (נב) וי"א שאינו מברך - דלאו לריח עבידא כיון שהוא של מצוה וכתב מ"א בשם רש"ל דדוקא בשעת נטילתו למצוה אבל קודם לכן או אח"כ מברך לכו"ע ויש שחולקין בזה ועיין בה"ל: (נג) לכך נכון וכו' - כדי לצאת מידי ספק ברכה. ואם מריח בו דעת מג"א שלא לברך (מה) וכן דעת הגר"א בביאורו:

25. שו"ע אורח חיים - סימן רכו

(א) היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח, אומר: בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם; ואינו מברך אלא פעם אחת בכל שנה ושנה, ואם איחר לברך עד אחר שגדלו הפירות, לא יברך עוד:

26. ספר שערים מצויינים בהלכה

מנין שמברכין על הריח כו'. יש לדקדק, הא אמרינן לעיל (לה.) דאסור ליהנות בעוה"ז בלי ברכה, וא"כ למה צריך ילפותא מיוחדת דצריך לברך. וכתב בצל"ח משום דלעיל איתא דהנהגה בלי ברכה מעל, והרי קי"ל במס' פסחים (כו.) קול מראה וריח אין בו משום מעילה, ורק מדרבנן אסור, והוא דלא תיקנו חז"ל ברכה, קמ"ל מקרא דצריך לברך. אולם יש להעיר מלשון הרמב"ם (ברכות פ"א ה"ב) שכתב "ומדברי סופרים לברך על כל מאכל תחלה ואח"כ יהנה ממנו כו', וכן אם הריח ריח טוב מברך ואח"כ יהנה ממנו, וכל הנהגה בלא ברכה מעל". ומוכח

מזה דהאיסור מדברי סופרים דהוי כאילו מעל שייך ג"כ על ריח, וצ"ע. וכן מוכח מדברי רבינו חננאל הנדמ"ח (לעיל ע"א ד"ה וברכת המגמר) ע"ש.

והא דאין מברכין על הנאת תשמיש, עי' בסה"ק נועם אלימלך (פ' וישלח) משום דא"א בלי תערוכות יצה"ר. ובדרך פקודין (מצוה א) כתב, משום דלא נתנה להנאה אלא למצוה, וגם מיכחש כחיש הגוף כו'. ועי' בספרו מגיד תעלומה (כח. מדפי הרי"ף ד"ה מאי תקנתיה) שהאריך בזה הרבה, והביא שם ג"כ בשם מהרצ"ה מזידיטשוב זצ"ל שכתב לתלמידיו שיתנו הודאה להשי"ת קודם הזיווג בכל לשון שירצו על ההנאה שברא, ואז לא ימעלו בקודש כו'. ובאמצע דבריו כתב שם בזה"ל, שבכל דבר הנאה שלא ניתקן ברכה יר"ש יראה לחייב א"ע בברכת שהכל ג"כ כגון בשתיית איזה משקה וכיו"ב, ויצא יד"ח גם על הנאה הזאת שאין עליה ברכה דעל כולם אם אמר שהכל יצא [ועי' בתוס' לעיל ע"א,

ובמגיד תעלומה שם ד"ה ועל ההדס]. וכ"כ בספרו והיה ברכה (משנה ב) ע"ש. [וע"ע במגיד תעלומה שם הטעם דלא נתקנה על זה ברכת המצוות, שאינו יודע אם תתעבר אשתו ויקיים המצוה וניתקן רק דרך כולל בשעת נישואין בברכת אירוסין ונשואין כו' ע"ש]. ועי' במג"א (סי' רטז סק"א) שכתב הטעם דלא תיקנו ברכה על רחיצה וסיכה אע"פ שהוא תענוג, כיון שאינו נכנס לגוף א"צ ברכה. וע"ע במחזיק ברכה (שם) ובערוך השולחן (שם ס"ג-ס"ד).

27. מרומי שדה מסכת ברכות דף מג עמוד ב

מנין שמברכים על הריח שנא' כל הנשמה תהלל וגו'. למדנו מזה שאין מברכים על כל הנאה אלא על אכילה והנאת הריח. והנה המג"א בסי' ר"י נסתפק בשואף טאבא"ק אם יש לברך עליו, די"ל דעדיף מריח משום שמשביע או שדומה לטועם ופולט. ונראה דמש"כ המג"א דמשום שפולט אינו צריך לברך, וכ"כ עוד בסי' קס"ד ס"ק ט"ז דלהכי אין להשיח בעודו לועס, משום שלועס אינו צריך ברכה. אבל אינו נראה כלל, דהא דמטעמת אין טעון ברכה, הוא משום שאינו מכוין להנאה, ומתעסק בעלמא הוא. ואע"ג דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, מכ"מ מחלוקת תנאי היא, דר' יוסי ס"ל הכי בכריתות. אבל בתו"כ והובא בפסחים דף ל"ג א' דפליגי עליה, ובברכות קי"ל כדברי המיקל אפילו במה"ג. כמוש"כ הגר"א סי' רי"ח לענין פלוגתא דשבת אחד אם מיקרי קהל. הא מיהא עיקר הטעם דמטעמת אין טעון ברכה, הוא משום שאינו מכוון, וה"ג המריח בלי כוונה אינו מברך כמבואר בסי' רי"ז ס"ב. משא"כ באוכל ולועס ופולט פשיטא דבעי ברוכי. דמכ"מ מכוין להטעם בגרונו, וזהו עיקר אכילה כדאי' בחולין דף ק"ג. וא"כ הא שכתב הש"ה שהביא המג"א בסי' קס"ז שאין להשיח בעודו לועס, אין הטעם כמוש"כ המג"א. אלא משום דלכתחילה בעינן כוית לברכת המוציא, כמבואר בסי' תע"ה ס"א שיקח כוית מכל אחת משום דהמוציא בעי כוית. הא שארי אכילות רשאי להשיח בשעה שלועס. ואחרי שכן, אי אפשר לפטור בשואף

טאבא"ק משום שפולט, שהרי הוא מכוין ליהנות. אלא עיקר הטעם משום שלא מצינו רמז בקרא אלא על אכילה ממש, או הנאת הריח דנפקא לן ג"כ מקרא. הא בלא זה אי אפשר לברך על שום הנאה:

28. ספר בניהו בן יהוידע על ברכות דף מג/ב

מנין שמברכין על הריח. מקשים כיון דיליף מקרא אם כן הוה ליה ברכת הריח חיובא מן התורה, ובודאי דיש להבין בפשיטות דזו אסמכתא בעלמא, אך נראה לי בס"ד כונת הש"ס הוא מנין דמותר לברך על הריח, דסלקא דעתך אסור לברך מפני שהוא הנאה קצרה ועוברת מיד לא חשיבה הנאה לברך עליה בשם, ולזה מביא ראיה מפסוק כל הנשמה דהיא הנאה חשובה וממילא שמעינן דמותר לברך עליה, ובוה נחא לתרין קושיא אחרת דקאמר בזה שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו, וקשא והא קא חזינון שהגוף נהנה מן הריח, ובוה נחא דרצונו לומר אין נהנה ממנו הנאה גמורה מפני שהיא הנאה קצרה ורוחנית שאין בה ממשות, אבל הנאת הנשמה ממנו היא הנאה גמורה וחשובה, שפועלת בשכל שהיא חלק הנשמה שהאדם יתפקח בו, כמו שכתוב ריחא וריחני פקחין, והא דנאמר בהנאת הריח [תהלים ק"ג ו'] כל הנשמה תהלל י-ה, נראה לי בס"ד על פי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דף פ"ב, דכל כונת הריח רמוזים באותיות אלו שהם ריח ניהוח אשה לה, עיין שם, וענין אותיות אלו הם ט"ו כמנין י"ה, לכך נאמר בברכת הריח כל הנשמה תהלל י-ה:

29. ספר שערים מצויינים בהלכה

שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו זה הריח. כתוב בשו"ע (סי' רצז ס"ה) מי שאינו מריח אינו מברך על הבשמים. אבל בב"י (שם) הביא דעת הארחות חיים דאפי' מי שאין לו חוש הריח ואין נהנה ממנה יכול לברך ברכת הריח, דמ"מ יש לו הנאה דמחזיק ראשו וגופו. ובשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' כ) מדויק מלשון "כל הנשמה תהלל", אפי' מי שאין לו חוש הריח כלל, והביא ראיה מגמ' כאן דאמרי ואין הגוף נהנה

ממנו, הרי דאין נפק"מ במה שאין הגוף נהנה, א"כ אף שגופו אין לו חוש הריח מ"מ הנשמה נהנה. ובגליוני הש"ס להגר"ע מיישב בזה קושיית הצ"ח הנ"ל במאמר הקודם, דזה לא היינו יודעין מסברא. ועי' במהרש"א דהבהמה שאין לה נשמה רק רוח חיים, אף שיש לה חוש הריח, אינה נהנית ממנו אחרי שאין לה נשמה.

30. ספר מגדים חדשים

ונראה צביאור הענין, צמט"כ החובות הלצנות (שער הבטחון פ"ג), צענין פרנסת האדם, ותורף דבריו הוא שחובת צני האדם לחור אחר אמצעים שיחפרנס על ידו, וציד האדם לצחור לעצמו את האומנות המתאים ביותר לתכונותיו. ולכל אדם יש תשוקה ונטיה למלאכה או מסחר מסויים יותר מלשאר דברים, מפני שהשי"ת הטביע צו אהבה וחיבה לאותו דבר, והכין את טבעו ותכונותיו להתאימו לאותו מלאכה, ולכן יש לאדם לצחור לפרנסתו, הדבר שתשוקתו ונטיות טבעו מעמידים אותו עליה ע"ש. ויש להעמיס כן גם צכונות דברי המהרש"א כאן, ואין כוונתו לגזירה ממש, אלא ר"ל הכנת טבעו ותכונותיו של האדם לאומנות זו דוקא, ויפה אותו צפניו שימשך אחריה ע"י צחירתו.

מאי דכתיב את הכל עשה יפה בעתו מלמד שכל אחד ואחד יפה לו הקב"ה אומנתו בפניו. פירש"י ואפילו צורסי נאה לו אומנתו צעניו, ועשה הקב"ה כן שלא יחסר העולם אומנות. והרשב"ץ ז"ל צמגן אבות עמ"ס אבות (פ"א מ"י) כתב, חיה מרחמי שמים הם שימלאו צני אדם צורכיהם כאילו הדבר מסודר מהנהגתם ע"ש. ונראה דיליף לה מדכתיב צעמו ולא כתיב צעמם, מלמד שכל אחד ואחד כו'. וכעין זה איתא

31. ספר בניהו בן יהוידע על ברכות דף מג/ב

מנא לן מתמר וכו'. קשא שמא חשבה אולי יודה מעצמו כשיראה הסימנים, ואין הכי נמי אם לא היה מודה אחר שראה הסימנים היתה מגדת שממנו נתעברה, ואם כן מנא לן דנח לאדם שיפיל וכו', **ונראה לי בס"ד דיליף לה ממה שמצינו שלא הראתה הסימנים אלא בגמר דין דכתיב [בראשית ל"ח כ"ה] היא מוצאת** והיא שלחה אל חמיה, כי ודאי קודם זה הביאו אותה לבד ודנו אותה, כי אולי היא אנוסה ופטורה, ויהודה היה יושב בדין והיה להוציא הסימנים ותאמר לו בפני בית דין לאיש אשר אלה לו אנכי הרה, אך היא לא אמרה על הסימנים אלא אחר שגמרו דינה ויצאה להשרף, והשעה דחוקה היתה, שאם יהודה לא היה מודה היתה נשרפת, **דאחר שכבר יצאה מבית דין לא היתה חוזרת לומר להם דבר חדש שממנו נתעברה אם לא היה מודה הוא מעצמו, כי לא היו דבריה נשמעים מאחר כי בתחילה היה יושב הוא עם הבית דין כשדנו אותה ולא אמרה לו ממך אני הרה**, ולכן עתה לא נשאר לה תקוה להנצל אלא רק אם הוא מעצמו יודה ...

32. ספר בניהו בן יהוידע על ברכות דף מג/ב

שמ ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד. עיין פירוש רש"י ז"ל, **וקשא איך ידבר שקר חס וחלילה**, ונראה לי בס"ד שלא שיקר כלל, דלא אמר הכי אמר רבא הלכה כבית הלל שאמרו מברך על ההדס תחלה, אלא אמר הכי אמר רבא הלכה כבית הלל, **ובלבו כיון על הלכה אחרת דאמר רבא הלכה כבית הלל**, והשומעין חשבו שאמר על דבר זה, אך עדיין קשא איך לא חש לתקלה שיטעו השומעין בעיקר הדין, ונראה לי בס"ד דודאי אחר כך הגיד לחכמים ולתלמידים האמת שהוא לא כיון על זה, **ורק באותה שעה לא רצה לפרסם הדבר שהוא טעה, מפני שהיו עומדין שם בני אדם עמי ארצות והיה בוש לפניהם**, ולטעות של עמי הארצות לא חייש כי אלו אין שמים לבם על דבר הלכה, ואחר שהלכו ודאי הגיד לכל המבינים את האמת:

33. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ברכות דף מג עמוד ב

ונראה עוד שאף בת"ח שאסרו בגמ' לספר עם אשתו בשוק היינו דוקא במספר עמה באקראי, אבל לילך עם אשתו בשוק כדרך אין בזה משום חשד.

34. מהרש"א חידושי אגדות מסכת ברכות דף מג עמוד ב

ליהדר ליה בקדושה דבי שמשי כו'. מפירש"י הכא ובפרק אלו קשרים (קיג:): [1] **ע"י ששותה יין קידוש מהדר ליה וכתבו תר"י אבל לא שיתן אותו בתוך עיניו** דהא אמרינן במס' שבת שאפילו ע"ג עין אסור כו' ע"ש וליתא דבהדיא פרק שמונה שרצים (קח:): אמרינן יין בתוך עין אסור [2] **ע"ג עין מותר** (א"ח סימן רמ"ט) **וכ"כ בטור [א"ח סי' רס"ט] בשם רב נטרונאי זה שמקדשין בבה"מ ונותנין לצבור לשום רפואה ליתן על עיניהם** כדאמרינן פסיעה כו' ע"ש **ומיהו אין נוהגין כן ליתן מקידוש אפילו ע"ג עין ובהבדלה עושין כן משום חיבוב מצוה** והכא ה"ג דקאמר דמיהדר ליה היינו ע"י ששותה ממנו כפירש"י ולא ע"י שנותן ע"ג עין ...

35. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ברכות דף מג עמוד ב

"המהלך בקומה זקופה". איירי במי שהולך כן סתמא, שבזה נחשב הליכה בקומה זקופה כגאוה, אבל מי שהולך כן מחמת בריאות וכדו' אין בזה איסור זה.

36. שו"ע אורח חיים - סימן קע

(כ) נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה אא"כ יודעים מי מיסב עמהם, מפני שגנאי הוא לתלמיד חכם לישב אצל עם הארץ בסעודה:

37. ביאור הלכה סימן קע סעיף כ

לא היו מסובין וכו' - עיין במ"ב בשם אחרונים והוא נובע מספר מטה משה ולא ידעתי מקורו וגם אין העולם נוהגין בזה כלל ומהש"ס שיליהי פרק כיצד מברכין דאיתא שם **דילמא אתי לאימשוכי בתרייהו** ג"כ אין ראייה כלל להחמיר דאפשר דלא שייכא אלא בסעודת רשות משא"כ בסעודה שהיא של מצוה אפשר דע"ז שייך מה שאחז"ל מצוה בעידנא דעסיק בה מגני [מן היסורין] ומצלי [מן החטא]. **ונ"ל שאפילו לדידיה אם יכול להיות תועלת ממה שהת"ח מיסב שמה כגון מה שנוהגין בזמנינו חבורה של מכניסי אורחים או של גמ"ח וכדומה שעושין סעודה בזמן המיוחד להם וממה שהת"ח יהיה אז ביניהם יתחזק עי"ז הדבר יותר ויותר אין שום חשש בדבר ואדרבה כבוד התורה הוא כשמצותיה מתחזקין. ועוד אפשר דאפילו לדידיה אינו אסור אא"כ יושב עמהם בחבורתם דגנאי הוא לן אבל כשהת"ח יושב בחבורה של איזה לומדים היושבים סביביו אף שבסעודה היא יש הרבה ע"ה ג"כ [או אפשר דה"ה כשיושב במקום מיוחד בפני עצמו] **לית לן בה** והכי דייק לשון הש"ס א"כ יודעין מי מיסב עמהן דמשמע אצלם ממש וכפירש"י דגנאי לת"ח לישב אצל עה"א וזכר לדבר הא דאיתא במדרש על הפסוק טוב אחרית דבר מראשיתו דר"א ור' יהושע הוו בסעודת מילה של אלישע בן אבויה ואמרו אינהו בדידהו [ר"ל שארי בני אדם] ואנן בדין עי"ש במדרש:**

קשרים לפרשת יתרו וקבלת התורה

1. ספר שיח שרפי קודש – גאווה א:

במס' (ברכות מג ע"ב) כל ההולך בקומה זקופה כאלו דוחק רגלי השכינה. ואמר ע"ז הגה"ק זצ"ל בעל "חידושי הרי"ם" מגור עפמ"ש בתהילים פר' ס"ח כי בחר הקב"ה בהר סיני הנמוך מכל ההרים להורות על ענוה אמנם הבעל גאה הלא בעל כרחך צריך לומר כי לא יפה עשה הקב"ה ח"ו לרדת על הר סיני כי למי נאה הגאווה יותר מהקב"ה כמ"ש הגאווה והגדולה לחי עולמים, וז"ש ההולך בקומה זקופה ואומר שראוי להתגאות הרי הוא כאלו דוחק רגלי שכינה אשר ירד עליו ד' באש, ודפח"ח:

2. ספר בני יששכר – מאמרי חדש אדר – מאמר א

(י) והנה תראה, כל החושים נזכרין אצל חטא אדם הראשון, כי כולן השתמשו שם בחטאו, ותרא האשה וכו' [בראשית ג ו] חוש הראיה, ותקח מפריו חוש המישוש, ותאכל חוש הטעם, וישמעו חוש השמע, אבל חוש הריח לא נזכר שם, והנה נראה מזה אשר חוש הריח לא נפגם כל כך כאינך החושים, כי לא נשתמשו בו אז, על כן תמצא עד היום חוש הריח רוחני הנשמה נהנית ממנו ולא הגוף [ברכות מג ע"ב]:

ובזה יונה לנו מאי דמיבעיא לן בגמרא [שם] מנין שמברכין על הריח, דכתיב כל הנשמה תהלל [תהלים קנ ו], איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף זה הריח, ע"כ, והנה הוא לפלא בעיני, דהרי סתמא אמרו חז"ל אסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה [ברכות לה.], ואפקו שם זאת בסברא ואסמיכו אקראי ליי' ולאריץ ומלוואה [תהלים כד א] [קודם ברכה] והאריץ נתן לבני אדם [שם קטו טז] (לאחר ברכה), ואם כן למה נצטרך לימוד על ברכת הנאת הריח, ואדרבא דבר שאין מברכין עליו צריכין אנן להתבונן מה נשתנה, כגון הא דאקשו האחרונים למה אין מברכין על שמיעת קול זמר וכיוצא, ונם כן הקשו למה אין מברכין על הנאת המשגל, אבל הוא לדעת, דידוע ענין הברכה הוא לברר הטוב מן הרע שנתערבו בחטא אדם הראשון בעץ הדעת טוב ורע, והנה כל החושים נזכרו שם, והנה יש בכולן סוד הבירור...

ואסביר לך הענין באכילה (וממנו תקיש אל השאר), המאכל המוגשם אשר האדם אוכל, הנה הטוב והמובחר והיפה נברר ונעשה דם באדם להוסיף לו חיותו, והרע נדחה לחוץ, והנה חוש הריח לא נפגם כל כך כנ"ל, אם כן לפי הדומה והנראה אין מן הצורך בו לבירור, וכן תמצא שאין בו הפרדה ובירור בגוף בעסק הנאתו, ועל כן הוא דבר שהנשמה נהנית בו הקיימת לעד, ולא הגוף הנפסד, וכיון שכפי הדומה אין צריך הנאה זו לבירור, סלקא דעתך אמינא שאין צריך לברך, על כן צריכין לימוד בפני עצמו שנצטרך לברך, והטעם נראה כי בהדי הוצא וכו', ועוד כיון שהבושם ההוא הוא דבר מוגשם בעולם הזה עולם העשיה צריכין לבירור ועל כן צריכין לברך, ודי בזה, ועל כל פנים יצא לנו אשר חוש הריח לא נפגם כל כך בחטא אדם הראשון, על כן משיח צדקנו שיתגלה במהרה בימינו נאמר בו פעולת חוש הריח [ישעיה יא ג] והריחו ביראת יי', הוא פעולת החושים שהוא פעולת הנשמה הקיימת לעד:

3. ספר בני יששכר – מאמרי חדש סיון – מאמר ד

אבל תתבונן הענין, דהנה ע"י חטא אדם הראשון נתערב בכל דבר טוב ורע, ומן הצורך לאדם לברר מכל דבר הטוב מן הרע, וזה פעולת נפש הישראלית בעודנו בעוה"ז, הנה אי אפשר לו לחיות מבלי מאכל ומשתה ושאר עניני עוה"ז, ועל כל דבר ניתקן ברכה, ועל ידי הברכה היא הכנה לבירור ומבררים הטוב לחלקו ית"ש דהיינו שנעשה מהנאה ההוא דם ובשר על האדם וילך בכח האכילה ההוא לתורה ולמצות והמותרות הוא הרע נדחה מן הגוף כנודע, והנה כל החושים נזכרו אצל חטא האדם ותרא האשה וכו' ותקח וכו' ותאכל וכו' ותתן ויאכל וישמעו ויאמר וכו' [בראשית ג ו] אבל חוש הריח לא נזכר, הנה נראה כי חוש הריח לא נפגם כל כך בחטא אדם כמו שארי החושים, על כן חוש הריח הוא רוחני הנשמה נהנית ממנו ולא הגוף, עיין בדברינו במאמרי הפורים ותבין למה מברכין על הריח במוצאי שבת (ועיי"ש בענין הגואלים מרדכי ואסתר, מרדכי מר דורו, ואסתר הדסה [מגילה י ע"ב]), וזמן הנס באדר הוא סוד החוטם המריח כנודע), וכיון שהוא כן, הנה יש סברא שלא לברך על הריח כיון שלא נתפגם כל כך בחטא אדם, ועל כן תראה שאין בחוש הזה בירור כל כך שיהיה בו הפרדה בגוף, אבל להיות שאעפ"כ הגוף נתגשם בחטא אדם, וגם דבר הריחני הוא פרי מוגשם צריך ג"כ לבירור מה, על כן צריכין לברכה, על כן אמרו רז"ל מנין שמברכין על הריח (כי צריכין להביא ראיה על זה), והביאו ראיה מן המקרא כל הנשמה וכו':

4. ספר בני יששכר – מאמרי חדש סיון – מאמר ד

והנה ידוע דגם בשעת מתן תורה ניתקן לגמרי חטא אדם, ולולי שע"י המעשה חזר הדבר לקלקולו אזי כבר היה נתבטל המות, והגוף עם כל החושים היו חוזרים לרוחניים כמו שהיה קודם החטא כתנות אור, וכמו שיהיה לעתיד ב"ב המשכילים יזהירו כזהר הרקיע [דניאל יב ג], וכמשארז"ל בפסוק אני אמרתי אליכם אתם וכו' [תהלים פ ו] אכן (אחר החטא) כאדם וכו', וכיון שכן הוא שבמעמד הנכבד נתקן חטא אדם וכל החושים שנתגשמו שבו לרוחניים, ועלתה על כולנה חוש הריח שלא נתפגם כל כך בחטא אדם, הנה כמו שיהיה החוש ההוא לעתיד למעלה ראש אצל מלך המשיח, כמו כן היה במתן תורה, על כן אמר המלך החכם בשירת דודים כשושנה בין החוחים כן וכו', וכמו שפירשו חז"ל במדרש שהתחלנו מה שושנה אינה בטילה אלא על גב הריח, שמעלת הריח תגדל אצלו על כל המעלות וכו' וכמו שפירשונו לעיל, וכל דברינו בדרך אפשר, ועתה הנה הדרך נכון לפניך ביותר ג"כ דברי חז"ל במדרש שהבאתי לעיל, ואתה תבחר ותקרב, ותבין ביותר מנהג ישראל תורה היא להכין שושנים ועשבי בשמים ביום מתן תורתנו: